

Çıraklık Eğitimine Devam Eden Ergenlerde Madde Kullanım Sıklığı, Öfke Düzeyi-Öfke İfade Tarzı ve Bağımlılık Şiddeti İlişkisi

The Prevalence of Substance Use among Adolescents Participating in Apprenticeship Training, Relationship between Anger Level-Anger Expression and Addiction Severity

Dilek AVCI,¹ Kevser TARI SELÇUK,¹ Selma DOĞAN²

ÖZET

Amaç: Bu çalışmada çıraklık eğitimine devam eden ergenlerde madde kullanım sıklığının belirlenmesi, öfke düzeyi ve öfke ifade tarzı ile bağımlılık şiddeti arasındaki ilişkinin saptanması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Kesitsel tipteki araştırma Kasım 2015 tarihinde bir mesleki eğitim merkezine devam eden 112 ergenle yürütülmüştür. Veriler Kişisel Bilgi Formu, Bağımlılık Profil İndeksi Ergen Formu (BAPİ-E), Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ) ile toplanmıştır. Çözümlemede tanımlayıcı istatistikler ve Pearson korelasyon analizinden yararlanılmıştır.

Bulgular: Araştırmada BAPİ-E'ye göre ergenlerin %7.1'inin her gün alkol kullandığı belirlenmiştir. Ayrıca ergenlerin %9.8'inin herhangi bir yasa dışı maddeyi kullandığı, %11.6'sının bir-iki kez denediği ve %78.6'sının hiç kullanmadığı saptanmıştır. BAPİ-E kesme noktasına göre madde kullanan ergenlerin %53.6'sının klinik olarak anlamlılık taşıyan madde kullanım sorunu yaşadığı belirlenmiştir. Öfke düzeyi ve dışa yöneltilen öfke ile bağımlılık şiddeti arasında pozitif yönde güçlü, içe yöneltilen öfke ile bağımlılık şiddeti arasında pozitif yönde orta düzeyde, kontrol altına alınmış öfke ile bağımlılık şiddeti arasında ise negatif yönde orta düzeyde ilişki bulunmuştur ($p < 0.01$).

Sonuç: Araştırmada ergenlerin yaklaşık %10'unun yasa dışı madde kullandığı, düzenli olarak madde kullanan iki ergenden birinin madde bağımlılık düzeyinin ciddi boyutlarda olduğu belirlenmiştir. Ergenlerin sürekli öfke, içe ve dışa yöneltilen öfke düzeyi arttıkça ve öfke kontrolü azaldıkça bağımlılık şiddetinin arttığı saptanmıştır. Bu doğrultuda riskli bir grup olan çalışan ergenlerde madde kullanımı ve bağımlılığının önlenmesine veya erken müdahalesine yönelik kurumlar arası işbirliği yapılarak girişimler planlanmalı, ergenler madde kullanımı açısından düzenli olarak izlenmeli ve ergenlerin öfke yönetimi becerileri geliştirilmelidir.

Anahtar sözcükler: Bağımlılık; ergen; madde kullanımı; öfke; psikiyatri hemşiresi.

SUMMARY

Objectives: In this present study, it was aimed to determine the prevalence of substance use among adolescents participating in apprenticeship training and the relationship between anger level-anger expression and addiction severity.

Methods: This cross-sectional study was conducted with 112 adolescents participating in a vocational training center in November 2015. Data were collected with the Personal Information Form, Addiction Profile Index Adolescent Form (API-A) and State-Trait Anger Expression Inventory (STAEI). To perform the analysis, descriptive statistics and Pearson correlation were used.

Results: In the study, the results of the API-A revealed that of the adolescents, 7.1% used alcohol every day, 9.8% used an illegal substance, 11.6% tried an illegal substance once or twice and 78.6% had never used any substance. According to the cut-off point of the API-A, of the adolescents who regularly used substances, 53.6% were determined to have clinically significant substance use-related problems. While a positive strong correlation was determined between addiction severity and anger level and extrinsic anger, a positive moderate correlation was determined between intrinsic anger and addiction severity, and a negative correlation was determined between controlled anger and addiction severity ($p < 0.01$).

Conclusion: In the study, it was determined that 10% of the participating adolescents used an illegal substance, and that the addiction level was serious in about one out of two adolescents who regularly used a substance. The adolescents' substance addiction level increased as their trait anger, anger-in and anger-out levels increased and as their anger control level decreased. Therefore, to prevent and to early intervene in substance use and addiction among adolescents, inter-institutional cooperation should be established, initiatives should be scheduled, adolescents should be regularly observed for the substance use, and adolescents' anger management should be developed.

Keywords: Dependence; adolescent; substance abuse; anger; psychiatric nurse.

¹Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Balıkesir

²Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İstanbul

İletişim (Correspondence): Dr. Dilek AVCI.
e-posta (e-mail): daydinenator@gmail.com

Psikiyatri Hemşireliği Dergisi 2017;8(1):1-8
Journal of Psychiatric Nursing 2017;8(1):1-8

Doi: 10.14744/phd.2017.50479

Geliş tarihi (Submitted): 02.05.2016 **Kabul tarihi (Accepted):** 27.11.2016

Giriş

Ergenlik dönemi biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişmenin yaşandığı çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir.^[1,2] Bu dönemde başlayan riskli davranışlar ergenin gelişim sürecini olumsuz etkilemekte, ergenin ve toplumun sağlığı için tehlike oluşturmaktadır. Bu riskli davranışlardan birisi madde kullanımıdır.^[1,3,4] Madde kullanımı genellikle Dünya Sağlık Örgütü'nün 10-19 yaş

arası olarak tanımladığı ergenlik döneminde başlanan ve ilerleyen yaşla birlikte bağımlıya dönüşüp bireyin fiziksel ve ruhsal sağlığını bozarak yaşamını tehdit eden önlenemez sorunlardan biridir.^[1,5-7] Dünya Sağlık Örgütü tarafından 15-24 yaş grubunda kazalar, intiharlar ve cinayete bağlı ölümlerin dörtte üçüne madde kullanımının neden olduğu, ayrıca madde kullanımının şiddet, istenmeyen gebelikler, güvensiz seks gibi diğer riskli davranışlar açısından da risk oluşturduğu bildirilmektedir.^[8] Ülkemizde madde kullanım yaygınlığı diğer ülkelere kıyasla daha düşük olmasına rağmen,^[4,5,9] son yıllarda yapılan çalışmalarda ergenlerde madde kullanımının giderek yaygınlaştığı ve başlama yaşının düştüğü gösterilmektedir.^[10-18]

Genç nüfus içerisinde çalışan ergenler madde kullanımını açısından ayrıca ele alınması gereken bir gruba oluşturmaktadır.^[19-21] Çalışan ergenlerin dönemin getirdiği değişimlerle baş etmeye çalışırken diğer yandan erken yaşta çalışma yaşamına girerek yetişkin sorumluluğu alması fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden pek çok riski artırmaktadır.^[19,22] Literatürde çalışan ergenlerde çalışmayan akranlarına kıyasla madde kullanımının daha yaygın olduğu, yaşam boyu alkol kullanma sıklığının %12.0-%39.1, esrar, eroin, kokain gibi diğer bağımlılık yapıcı madde kullanım sıklığının ise %1.1-%9.0 arasında değiştiği bildirilmektedir.^[19-21]

Ergenin madde ile tanışması ve kullanmaya başlamasında psikolojik, sosyal ve kültürel etkiler önemli rol oynamaktadır. Bu dönemde madde kullanımını açısından risk etkenleri arasında hiperaktivite, antisosyal davranışlar, sosyal ilişkilerde zorlanma ve çabuk öfkelenme gibi bireysel özellikler yer almaktadır.^[5,7,23,24] Günlük hayatımızda önemli bir yere sahip olan öfke doyurulmamış isteklere, istenmeyen sonuçlara ve karşılanmayan beklentilere verilen son derece doğal ve evrensel bir duygudur.^[25,26] Öfke doğal bir duygu olmasına karşın, kontrol edilemediğinde fiziksel, ruhsal ve sosyal sorunlara neden olmaktadır.^[26-29] Yapılan çalışmalarda yüksek düzeyde öfkenin sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımıyla ilişkili olduğu bildirilmektedir.^[26,29-31]

Yönetilemeyen öfkenin pek çok olumsuz sonucu bulunmasına rağmen ülkemizde öfke ile madde bağımlılığı arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca madde kullanımını için çalışan ergenler önemli bir risk grubu olmasına karşın konu ile ilgili çalışmaların bu gruplarda yetersiz olduğu görülmektedir.^[19-21] Sağlıklı bir yaşamın temellerinin atıldığı ergenlik döneminde sağlığın korunması ve geliştirilmesinde gençlerin öncelikli olduğu göz önüne alındığında özellikle çalışan ergenlerde madde kullanımının sorgulanması, risk faktörlerinin belirlenmesi koruyucu çalışmaların yapılması açısından önem kazanmaktadır. Bu çalışmada çıraklık eğitimine devam eden ergenlerde madde kullanım sıklığının belirlenmesi, öfke düzeyi ve öfke ifade tarzı ile bağımlılık

şiddeti arasındaki ilişkinin saptanması amaçlanmıştır.

Araştırmada yanıt aranan temel sorular şunlardır:

1. Çıraklık eğitimine devam eden ergenlerde madde kullanım sıklığı nedir?
2. Öfke düzeyi ve öfke ifade tarzı ile bağımlılık şiddeti arasında ilişki var mıdır?

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın Tipi

Araştırma tanımlayıcı tiptedir.

Araştırmanın Evreni-Örnekleme

Araştırmanın evrenini Kasım 2015 tarihinde Balıkesir ili Bandırma ilçesinde bulunan mesleki eğitim merkezine devam etmekte olan 131 ergen oluşturmuştur. Araştırmada örnek büyüklüğü hesaplanmamış, evrenin tümüne ulaşmak hedeflenmiştir. Farklı iş kollarında eğitim alan ergenlerin haftada bir gün okula gelmeleri nedeniyle ve birbirlerinden etkilenmelerini önlemek amacıyla çalışma beş iş günü içinde tamamlanmıştır. Veri toplanan tarihlerde devamsızlık yapmayan, 15-18 yaş arası, araştırmaya katılmayı kabul eden ve eksik verisi bulunmayan 112 ergen araştırma grubunu oluşturmuştur ve katılım oranı %85.5 olarak hesaplanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler öğrencilerin tanıtıcı bilgilerini içeren Kişisel Bilgi Formu, Bağımlılık Profil İndeksi Ergen Formu, Sürekli Öfke ve Öfke Tarz Ölçeği ile toplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Formda ergenlerin yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, anne-babanın öğrenim durumu, anne-babanın mesleği, aile tipi, gelir düzeyi, meslek alanı gibi sosyodemografik özelliklerini içeren 12 soru yer almaktadır.

Bağımlılık Profil İndeksi Ergen Formu (BAPİ-E): BAPİ-E 15-18 yaş grubu ergenlerde bağımlılığın boyutlarını değerlendirmek ve bağımlılık şiddetini ölçmek amacıyla Ögel ve arkadaşları tarafından 2012 yılından geliştirilmiştir. Ölçek 25 madde ve madde kullanım özellikleri, tanı ölçütleri, yaşam üstüne etkileri, şiddetli istek, motivasyon olmak üzere 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Yanıt seçenekleri "hiç, sadece 1-2 kez, ayda 1-3 kez, haftada 1-5 kez ve her gün" olmak üzere değişen beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında Cronbach alfa katsayısı 0.87 ve kesme noktası 2 olarak belirtilmiştir.^[32] Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.96 olarak hesaplanmıştır.

Sürekli Öfke ve Öfke Tarz Ölçeği (SÖÖTÖ): Ergenlerin öfke düzeyini ve öfke ifade tarzlarını belirlemek amacıyla Spielberger tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Özer tarafından 1994 yılında yapılmıştır. Sürekli Öfke ve Öfke Tarz Ölçeği 34 maddeden oluşan dördümlük likert tipi bir ölçek olup, sürekli öfke ve

öfke ifade tarzı olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Öfke ifade tarzı alt boyutunun da içe yöneltilen öfke, dışa yöneltilen öfke ve kontrol altına alınmış öfke olmak üzere 3 ayrı alt boyutu vardır. Sürekli öfke alt boyutundan alınan puanların artışı öfke düzeyinin yüksek olduğunu, içe yöneltilen öfke alt boyutundan alınan puanların artışı öfkenin bastırılmış olduğunu, dışa yöneltilen öfke alt boyutundan alınan puanların artışı öfkenin kolayca ifade ediliyor olduğunu, kontrol altına alınmış öfke alt boyutundan alınan puanların artışı ise öfkenin kontrol edilebildiğini göstermektedir. Geçerlik güvenirlik çalışmasında Chronbach alfa katsayıları sürekli öfke alt boyutu için 0.79, içe yöneltilen öfke alt boyutu için 0.62, dışa yöneltilen öfke alt boyutu için 0.78 ve kontrol altına alınmış öfke alt boyutu için 0.84 olarak bulunmuştur.^[33] Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa katsayısı sürekli öfke alt boyutu için 0.89, içe yöneltilen öfke alt boyutu için 0.78, dışa yöneltilen öfke alt boyutu için 0.91 ve kontrol altına alınmış öfke alt boyutu için 0.82 olarak hesaplanmıştır.

Araştırmanın Uygulanması

Araştırmanın planlama aşamasında kurumdan resmi izin alınmıştır. Araştırma öncesinde on öğrenci ile pilot uygulama yapılmış ve anket formunda gerekli değişiklikler yapılmıştır. Ergenler 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'na göre haftanın bir günü mesleki eğitim merkezinde çalıştıkları iş kolu ile ilgili teorik bilgi ve kültür dersleri almakta, diğer günler ise iş yerlerinde çalışmaktadır. Bu merkezdeki öğretim programı haftanın her günü iş kollarına göre farklı öğrenci grubuna ayrılarak düzenlenmiştir; yani birinci grup pazartesi günleri öğrenimine devam ederken ikinci öğrenci grubu her salı okula gelmekte, haftanın diğer günlerinde farklı öğrenci grubu okula devam etmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın verileri mesleki eğitim merkezinin öğretim programına göre ergenlerin okulda buldukları günlerde bir ders saati içerisinde öğretmenlerinin izni alınarak sınıflarda toplanmıştır. Veri toplama aşamasında madde kullanımının genellikle toplumda kabul görmeyişi, çok duyarlı bir konu olması nedeniyle ergenlerin güvenini kazanmak ve doğru bilgileri elde etmek amacıyla öğretmenler sınıftan çıkartılmış ve bilgilerinin kimseyle paylaşılmayacağı açıklanmıştır. Ardından öğrencilere araştırmanın amacı anlatılmış ve araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine dair sözlü rızaları alınmıştır. Veriler araştırmacı tarafından bir ders saati içerisinde toplanmıştır. Veri toplama araçlarının uygulanması yaklaşık 40 dakika sürmüştür.

Veri toplama aşamasından sonra araştırma sonuçları doğrultusunda ergenleri bilgilendirmeye ve farkındalık kazandırmaya yönelik maddenin zararları, madde kullanımının sonuçları, maddeler konusundaki yanlış inançlar, bağımlılığın gelişimi, maddeyi reddetme becerileri, madde bağımlılığının korunma ve madde bağımlılığının

tedavisi konusunda grup eğitimi ve bireysel danışmanlık verilmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Veriler SPSS 18.0 istatistik paket programında değerlendirilmiştir. Çözümlemede tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmış, BAPİ-E'ye göre ergenlerin alkol ve madde kullanım sıklığı hiç, sadece 1-2 kez, ayda 1-3 kez, haftada 1-5 kez ve her gün olmak üzere beş kategoride değerlendirilmiş, ayda 1-3 kez, haftada 1-5 kez ve her gün madde kullanan ergenler düzenli olarak madde kullanıyor olarak kabul edilmiştir. Madde kullandığı saptanan ergenlerin ise BAPİ-E kesme noktası dikkate alınarak bağımlılık şiddeti belirlenmiştir. Öfke düzeyi ve öfke ifade tarzı ile bağımlılık şiddeti arasındaki ilişkinin saptanması amacıyla Kolmogorow Smirnov testine göre veriler normal dağılım ($p>0.05$) gösterdiği için Pearson korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Sonuçlar $p<0.05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.^[34]

Bulgular

Araştırma grubunu oluşturan ergenlerin yaş ortalamaları 16.99 ± 1.06 olup, %81.2'si erkektir. Ergenlerin %74.1'i sağlığını iyi olarak algıladığını, %97.3'ü herhangi bir kronik hastalığının olmadığını, %60.7'si çekirdek aileye sahip olduğunu ve %62.5'i ekonomik durumunun orta düzeyde olduğunu belirtmiştir. Grubun %50.0'ünün annesi, %48.2'sinin babası ilköğretim mezunu olup, %75.9'unun annesi ev hanımı, %53.6'sının babası işçi-memurdur.

Ergenlerin %29.5'i güzellik ve saç bakım hizmetleri, %16.1'i motorlu araçlar teknolojisi, %15.2'si metal teknolojisi, %12.5'i elektrik-elektronik teknolojisi, %9.8'i inşaat teknolojisi, %8.9'u ahşap teknolojisi ve %8.0'i yiyecek- içecek hizmetleri iş kollarında eğitimlerine devam etmektedir.

Ergenlerin madde kullanım sıklığı Tablo 1'de yer almaktadır. BAPİ-E'ye göre ergenlerin %7.1'inin alkolü her gün kullandığı belirlenmiştir. Ayrıca ergenlerin %9.0'ünün esrarı, %3.6'sının ekstazi, %1.8'inin eroini ve kokaini, %3.6'sının krak kokaini, %2.7'sinin rohipnol, rivotril gibi maddeleri, %4.5'inin uçucu maddeleri, %3.6'sının aki- neton, xanax vb. hapları, %2.7'sinin amfetamin türevlerini ve %4.5'inin LSD, GHB vb. maddeleri düzenli kullandığı saptanmıştır.

Tablo 2'de ergenlerin bağımlılık şiddeti verilmiştir. BAPİ-E kesme noktasına göre ergenlerin %53.6'sının 2 ve üzeri puan aldığı, (toplam içinde %33.0, $n=37$) ciddi düzeyde madde kullanım sorunu yaşadığı belirlenmiştir.

Tablo 3'te ergenlerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı puan ortalamalarının dağılımı yer almaktadır. Ergenlerin puan ortalamaları sırasıyla sürekli öfke için 24.17 ± 8.06 , içe yöneltilen öfke için 18.56 ± 5.27 , dışa yöneltilen öfke için

Tablo 1. Ergenlerin Madde Kullanım Sıklığı* (n=112)

Maddeler	Hiç		Sadece 1-2 kez		Ayda 1-3 kez		Haftada 1-5 kez		Her gün	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Alkol	26	23.2	21	18.8	37	33.0	20	17.9	8	7.1
Esrar (marihuana, joint, gubar vb.)	91	81.2	11	9.8	4	3.6	3	2.7	3	2.7
Ecstasy (ekstazi)	103	92.0	5	4.5	—	—	1	0.9	3	2.7
Eroin	109	97.3	1	0.9	—	—	2	1.8	—	—
Kokain	107	95.5	3	2.7	—	—	2	1.8	—	—
Taş (krak kokain)	104	92.9	4	3.6	—	—	—	—	4	3.6
Rohipnol, rivotril vb. haplar	105	93.8	4	3.6	—	—	—	—	3	2.7
Uçucu maddeler (tiner, bali, gaz vb.)	101	90.2	6	5.4	1	0.9	2	1.8	2	1.8
Çeşitli haplar (akineton, tantum, xanax vb.)	103	92.0	5	4.5	2	1.8	—	—	2	1.8
Amfetamin türevleri (metamfetamin, ice vb.)	107	95.5	2	1.8	1	0.9	—	—	2	1.8
Diğer (LSD, GHB vb.)	107	95.5	—	—	2	1.8	1	0.9	2	1.8

*Bir'den çok seçenek işaretlenmiştir.

Tablo 2. Ergenlerin bağımlılık şiddeti*

Bağımlılık Profil İndeksi Ergen Formu (BAPİ-E)	Bağımlılık şiddeti	
	n	%
Bağımlılık Profil İndeksi Ergen Formu <2	32	46.4
Bağımlılık Profil İndeksi Ergen Formu ≥2	37	53.6

*Düzenli madde kullanan (ayda 1-3 kez, haftada 1-5 kez ve her gün) ergenler dikkate alınmıştır.

Tablo 3. Ergenlerin Sürekli Öfke - Öfke İfade Tarzı Puan Ortalamalarının Dağılımı (n=112)

Ölçeğin Alt Boyutları	Ort.±SS	Minimum-Maksimum	Ölçeğin Puan Aralığı
Sürekli öfke	24.17±8.06	12-40	10-40
İçe yöneltilen öfke	18.56±5.27	12-32	8-32
Dışa yöneltilen öfke	20.31±6.36	10-32	8-32
Kontrol altına alınmış öfke	17.53±4.15	10-28	8-32

Ort.: Ortalama; SS: Standart sapma.

Tablo 4. Sürekli Öfke - Öfke İfade Tarzı ile Bağımlılık Arasındaki İlişki (n=112)

Değişkenler	1	2	3	4
1. Sürekli öfke	1			
2. İçe yöneltilen öfke	0.787*	1		
3. Dışa yöneltilen öfke	0.937*	0.862*	1	
4. Kontrol altına alınmış öfke	-0.705*	-0.514*	-0.623*	1
5. BAPİ-E	0.798*	0.642*	0.781*	-0.502*

*p<0.01

20.31±6.36 ve kontrol altına alınmış öfke için 17.53±4.15'tir.

Öfke düzeyi (r=0.798) ve dışa yöneltilen öfke (r=0.781) ile bağımlılık şiddeti arasında pozitif yönde güçlü, içe yöneltilen öfke (r=0.642) ile bağımlılık şiddeti arasında pozitif yönde orta düzeyde, kontrol altına alınmış öfke (r=-0.502) ile bağımlılık şiddeti arasında ise negatif yönde orta düzeyde ilişki bulunduğu belirlenmiştir (p<0.01) (Tablo 4).

Tartışma

Madde bağımlılığı çağımızın önemli toplumsal sorunlarından biridir. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında ülkemizde madde kullanım yaygınlığı daha düşük olmasına rağmen,^[4,5,9] son yıllarda madde kullanım oranları bölgelere ve maddenin türüne göre değişmekle birlikte genel olarak

artış göstermektedir.^[12-18] Ancak risk grubu olan çalışan ergenlerde psikoaktif madde kullanım sıklığı ve etkileyen etmenler ile ilgili çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu nedenle risk faktörlerinin belirlenmesi koruyucu çalışmaların yapılması açısından önem kazanmaktadır. Çıracılık eğitime devam eden ergenlerde madde kullanım sıklığının ve bağımlılık şiddetinin belirlenmesi, öfke düzeyi ve öfke ifade tarzı ile bağımlılık şiddeti arasındaki ilişkinin saptanması amaçlanan bu çalışmada çalışmanın yapıldığı dönemde alkol kullanma yaygınlığının %58.0 olduğu saptanmış olup, ergenlerin %33.0'ı ayda 1-3 kez, %17.9'u haftada 1-5 kez ve %7.1'i her gün alkol tükettiğini belirtmiştir. Mersin'de mesleki eğitim merkezine devam etmekte olan gençlerle 2005 yılında yapılan bir taramada en az 1 kere alkol kullanım yaygınlığı %39.1, Ankara'da çıracılık eğitime devam etmekte olan gençlerle 2005 yılında yapılan çalışmada %37.3, Sivas'ta sanayi bölgesinde çalışan çıracılarla 2000 yılında yapılan çalışmada ise bu oran %12.0 olarak bulunmuştur.^[19-21] Bu çalışmada elde edilen alkol kullanma oranının söz edilen çalışmalardan yüksek olduğu söylenebilir. Bu sonuç madde kullanımının sorgulanmasındaki farklılıklardan (yaşam boyu kullanım, son 1 yılda kullanım, son 1 ayda kullanım vb.) kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca Türkiye'de 2013 yılında yürütülen Türkiye kronik hastalıklar ve risk faktörleri sıklığı çalışmasında 15-24 yaş grubu gençlerde alkol kullanma sıklığının Balıkesir'in de içinde bulunduğu Batı Marmara Bölgesi'nde diğer bölgelere kıyasla daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Bu bulgunun çalışma sonucu ile uyumlu olduğu söylenebilir.^[35] Bunun yanı sıra madde kullanım oranının son yıllarda artması da sonucu etkilemiş olabilir. Nitekim lise öğrencileriyle son yıllarda yapılan çalışmalarda yaşam boyu en az bir kez alkol kullanım oranının %10-69 arasında değiştiği görülmektedir.^[10,12-18] Bu durum son yıllarda ergenlerde alkol kullanımının arttığını göstermekte olup, çalışan ergenlerde mevcut durumu saptayabilmek için daha fazla çalışmaya gereksinim olduğu söylenebilir.

Ülkemizde ergenlerde madde kullanımı ile ilgili araştırmalarda sigara ve alkolden sonra sık kullanılan maddenin esrar olduğu bildirilmektedir.^[14] Lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmada esrar kullanım yaygınlığı %2.9 olarak bulunmuştur.^[17] Benzer şekilde Ünlü ve Evcin^[14] ve Pumariega ve ark.^[16] lise öğrencileri arasında yaşam boyu en az bir kez esrar kullanım yaygınlığının %3.3 olduğunu bildirmişlerdir. Bu çalışmada BAPİ-E'ye göre çalışmanın yapıldığı dönemde ergenlerin %9.0'ının esrarı düzenli olarak kullandığı saptanmıştır. Mersin'de çıracılık eğitim merkezine devam eden gençlerle 2005 yılında yapılan bir çalışmada ise yaşam boyu herhangi bir illegal madde kullanım yaygınlığı %4.2 olarak bulunmuştur.^[19] Sonuçlar değerlendirildiğinde bu çalışmada elde edilen esrar kullanım oranının hem lise öğrencileriyle hem de çıracılık eğitime devam eden er-

genlerle yapılan çalışmalardan yüksek olduğu söylenebilir. Literatürde tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de son on yıl içinde madde kullanımının arttığı vurgulanmaktadır.^[3,16] Ancak Türkiye'de son yıllarda çalışan ergenlerde madde kullanım sıklığı ve etkileyen etmenleri inceleyen herhangi bir çalışmaya ulaşılamaması çalışan ergenlerde esrar kullanımının endişe verici boyutlara ulaştığını gösteren bu sonucu değerlendirmeyi güçleştirmektedir. Bu nedenle çalışan ergenlerde madde kullanım sıklığını ve ilişkili etmenleri inceleyen yerel ve ulusal düzeyde çalışmaların tekrarlanması literatürdeki boşluğu kapatmaya katkı sağlayabilir.

Bu çalışmada elde edilen bir diğer önemli bulgu ise BAPİ-E'ye göre çalışan ergenlerde düzenli uçucu madde (tiner, bali, gaz vb.) kullanım yaygınlığının %4.5 olmasıdır. Ayrıca ergenlerin %5.4'ü de uçucu maddeleri bir-iki kez denediğini belirtmiştir. Maddeler kullanım sıklıklarına göre sıraladığında esrardan sonra uçucu maddeler gelmektedir. Çok farklı türde olan inhalanların yasa dışı olmaması, ucuz ve kolay elde edilebilir olması kullanım sıklığının artmasına neden olmaktadır.^[36,37] Ancak son yıllarda bu sorunun gidermek arttığı düşünülmesine rağmen çalışan ergenlerde uçucu madde kullanımına ilişkin araştırma sayısı ülkemizde oldukça kısıtlıdır.^[21] Sivas'ta sanayi bölgesinde çalışan çıracılarla yapılan bir çalışmada uçucu madde kullanım oranı %9.1 olarak tespit edilmiştir.^[21] Lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmada yaşam boyu en az bir kez uçucu madde kullanma oranı %8.6 olarak bulunmuştur.^[38] Türkiye genelinde dokuz ilde 12.270 ortaöğretim öğrencisiyle yapılan çalışmada ise yaşam boyu uçucu madde kullanma yaygınlığının %5.1 olduğu saptanmıştır.^[36] Sonuçlar değerlendirildiğinde ergenlerde uçucu madde kullanım yaygınlığının değişkenlik gösterdiği ve bu çalışmada saptanan en az bir kez uçucu madde kullanma sıklığının daha yüksek olduğu görülmektedir. Daha önceki yıllarda yapılmış çalışmalar dikkate alındığında uçucu madde kullanımında bir artıştan söz edilebilir. Bu durum son yıllarda madde kullanım yaygınlığının artmasının yanı sıra araştırma tasarımlarının, yaş gruplarının, ölçüm araçlarının ve kültürel özelliklerin farklılığından kaynaklanıyor olabilir.

Ergenlik dönemi içerisinde yer alan gençlerin bağımlılık yapıcı maddeler ile tanışma riski diğer zamanlara oranla daha fazladır. Uçucu madde kullanıcılarının özelliklerin araştırıldığı bir çalışmada olguların maddeye başlamasının erken yaşlarda olduğu ve diğer maddelerin kullanımına geçişte bir basamak oluşturduğu üzerinde durulmuştur.^[39] Günümüzde denetim ve kontrolden uzak, yapılandırılmamış, kalabalık ortamlarda sadece vakit geçirmek için gerçekleştirilen sosyal aktivitelerin (oyun salonları, internet kafeler, eğlence salonları, kahvehane, müzik salonları) madde kullanımı için risk oluşturduğu bildirilmektedir.^[40] Ayrıca eğlence kültüründe meydana gelen değişimin et-

kisi ile de ekstazi ve benzeri uyarıcı maddelerin kullanımı giderek artmaktadır.^[41] Bu çalışmada çalışan ergenlerde çalışmanın yapıldığı dönemde diğer uyuşturucu-uyarıcı maddelerin kullanma oranları sırasıyla ekstazi ile akineton, tantum, xanax vb. ilaçlar %3.6, taş (krak kokain) %3.6, rohipnol, rivotril (roş) gibi haplar %2.7, amfetamin türevleri (metamfetamin, ice vb.) %2.7, kokain ile eroin %1.8, LSD, GHB vb. maddeler %4.5 olarak belirlenmiştir. Mersin'de çıraklık eğitim merkezine devam etmekte olan gençlerle yapılan bir çalışmada ise yaşam boyu herhangi bir yasa dışı madde kullanım yaygınlığı %4.2 olarak belirlenmiştir.^[19] On beş ayrı ilde 18.599 lise öğrencisiyle yapılan çalışmada yaşam boyu en az bir kez uyuşturucu madde kullanma oranı %3.3 olarak bulunmuş, eroin kullanım sıklığının son 12 ay için %0.4-%3.9, benzodiazepin kullanım sıklığının ise %1.1-5.1 arasında değiştiği bildirilmiştir.^[38] İstanbul'un 28 ilçesinde 14-18 yaş grubundaki 31.272 öğrenci ile yapılan bir çalışmada ise yaşam boyu en az bir kez madde kullanım oranlarının kokain %1, amfetaminler %1.4, ekstazi %1.6 ve LSD için %1.2 olduğu saptanmıştır.^[14] Erzincan'da lise öğrencileriyle yapılan çalışmada öğrencilerin son bir yılda %0.1'inin kokain ve %0.7'sinin ekstazi kullandığı belirlenmiştir.^[42] Samsun'da lise öğrencileriyle yapılan çalışmada yaşamı boyunca herhangi bir madde kullandığını belirten öğrencilerin oranı %3.1 olarak belirlenmiştir.^[13] İstanbul'da 31.272 lise öğrencisiyle yapılan çalışmada ise esrar dışında başka herhangi bir yasa dışı madde kullanım yaygınlığı %9.2'dir.^[16] Sonuçlar değerlendirildiğinde ergenlerde uyuşturucu-uyarıcı madde kullanım yaygınlığının değişkenlik gösterdiği ve azımsanmayacak kadar yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca bu çalışmada BAPİ-E kesme noktasına göre 2 ve üzeri puan alan ergenlerin (n=37) ciddi düzeyde madde kullanım sorunu yaşadığı belirlenmiştir. Bu bulgu çalışan ergenlerde madde kullanımının önemli bir sorun olduğunu göstermekte olup, çalışan gençlerin madde kullanımı açısından izlenmesi ve ilgili risk etmenlerinin belirlenerek gerekli önlemlerin alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Madde kullanımı açısından risk etkenleri arasında hiperaktivite, kısa dikkat süresi, antisosyal davranışlar, sosyal ilişkilerde zorlanma ve çabuk öfkelenme gibi bireysel özellikler yer almaktadır.^[5,7,23,24] Bu çalışmada çıraklık eğitimine devam eden ergenlerde ergenlerin sürekli öfke ve dışa yöneltilen öfkelerinin orta düzeyde olduğu ve öfkeyi kontrol etmede güçlük yaşadıkları belirlenmiştir. Bunun yanı sıra sürekli öfke, içe yöneltilen öfke, dışa yöneltilen öfke düzeyi arttıkça ve kontrol altına alınmış öfke düzeyi azaldıkça bağımlılık şiddetinin arttığı belirlenmiştir. Ergenlik döneminde yoğun yaşanan öfke baskı, engellenme, hayal kırıklığı, korku, haklarımızın çiğnenmesi karşısında gösterilen duygusal bir tepki olup, kontrol edilemediğinde

fiziksel, ruhsal ve sosyal sorunlara neden olmaktadır.^[25-28] Ergenlerle yapılan çalışmalarda yüksek düzeyde öfkenin sigara, alkol ve diğer uyuşturucu madde kullanımıyla ilişkili olduğu bildirilmektedir.^[19,22] Dönemin getirdiği değişimlerle baş etmeye çalışırken erken yaşta çalışma yaşamına girerek yetişkin sorumluluğu alan ergenlerde fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden pek çok risk artmaktadır.^[20-23] Yurt dışında yapılan çalışmalarda çalışan gençlerde öfke, anksiyete, depresyon gibi duygusal sorunların ve madde kullanımı gibi davranışsal sorunların sıklığının daha yüksek olduğu belirtilmektedir.^[22,43] Ülkemizde çalışan ergenlerde madde kullanımı ve etkileyen etmenler ile ilgili çalışmalar sınırlı olup,^[19-21] bu çalışmalarda bazı madde türlerine odaklanıldığı görülmüştür. Ayrıca madde kullanımı ile öfke arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışma da bulunmamaktadır. Çalışan ergenlerde madde kullanımını önlemeye yönelik stratejileri belirlemek için daha fazla çalışmaya gereksinim olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra madde kullanımı ve bağımlılığını önlemek için psikiyatri hemşirelerinin ergene, aileye ve topluma danışmanlık yapmaları, koruyucu ruh sağlığına yönelik olarak okullarda riskli davranışlardan korunma, öfke kontrolü gibi konularda eğitim ve danışmanlık hizmetleri vermeleri, ergenlerin yaşam becerilerini geliştirmeleri, riskli grupları belirleyerek izleme çalışmalarını yürütmeleri de önem kazanmaktadır.

Araştırmanın Kısıtlılıkları

Bu araştırmanın bulguları çıraklık eğitimine devam eden ergenlerde tüm psikoaktif maddelerin kullanım sıklığını belirlemesi, bağımlılık şiddeti ve öfke düzeyi-öfke ifade tarzı arasındaki ilişkiyi incelemesi açısından önemlidir. Araştırmanın bulguları ergenlerde madde kullanım yaygınlığının artmasına yönelik endişeleri desteklemektedir. Ancak çalışmanın bazı kısıtlılıkları mevcuttur. Araştırmanın görece küçük bir grupta yürütülmesi nedeniyle sonuçlarının kendi evrenine genellenebilirliği ve kayıt dışı çalışan ergenlere ulaşılabilmesi önemli kısıtlılıklarındandır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada ergenlerin yaklaşık %10'unun yasa dışı madde kullandığı, düzenli olarak madde kullanan iki ergenden birinin madde bağımlılık düzeyinin ciddi boyutlarda olduğu belirlenmiştir. Ergenlerin sürekli öfke, içe ve dışa yöneltilen öfke düzeyi arttıkça ve öfke kontrolü azaldıkça bağımlılık şiddetinin arttığı saptanmıştır. Bu doğrultuda ergenlerde madde kullanımının giderek artma eğiliminde olması nedeniyle riskli bir grup olan çalışan ergenlerde madde kullanımının önlenmesine veya erken müdahalesine yönelik kurumlar arası işbirliği yapılarak girişimler planlanmalıdır. Mesleki eğitim merkezinde meslek derslerinin yanı sıra konu ile ilgili eğitimler yapılmalı, uygulanacak eğitim programlarına ergenin ailesi, okulu ve iş

çevresi dahil edilmelidir. Öfkesini kontrol edemeyen ergenlerin madde kullanımı açısından riskli olmasından dolayı ergenlerin öfke yönetimi becerileri geliştirilmeli, ergenler ilgi duydukları müzik, spor gibi aktivitelere yönlendirilmelidir. Ergenler madde kullanımı ve bağımlılığı açısından düzenli olarak izlenmeli ve zamanında psikolojik rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sağlanmalıdır. Ayrıca çalışan ergenlerde madde kullanımı ile ilgili mevcut durumu daha iyi açıklayabilmek ve sonuçları genelledebilmek amacıyla daha geniş örnekleme çalışmaları yapılması önerilebilir.

Kaynaklar

1. Santrock JW. Adolescence. 16th ed. USA: McGraw-Hill Education; 2016.
2. Kulaksızoğlu A. Ergenlik psikolojisi. 10. baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi; 2008.
3. Alikashiçoğlu M, Ercan O. Risky behaviors in adolescents. *Türk Pediatri Arşivi* 2009;44:1-6.
4. Kann L, Kinchen S, Shanklin S, Flint KH, et al. Youth risk behavior surveillance-United States 2013. *MMWR* 2014;63:1-168.
5. Hemphill SA, Heerde JA, Herrenkohl TI, Patton GC, et al. Risk and protective factors for adolescent substance use in Washington state, the United States and Victoria, Australia: a longitudinal study. *J Adolesc Health* 2011;49:312-20.
6. Levy S. Adolescent substance use. *Pediatric Annals* 2014;4:406-7.
7. Sussman S, Skara S, Ames SL. Substance abuse among adolescents. *Subst Use Misuse* 2008;43:1802-28.
8. World Health Organization. The global strategy for women's, children's and adolescents' health (2016-2030). Geneva: World Health Organization; 2015. Retrieved February 12, 2016, from <http://www.who.int/life-course/partners/global-strategy/en/>.
9. Hibell B, Guttormsson U, Ahlström S, Balakireva O, et al. The 2007 ESPAD report. Substance use among students in 35 European countries. Sweden: Stockholm; 2009. Retrieved December 22, 2015, from <http://www.espad.org>.
10. Erdamar G, Kurupınar A. The habit of drug addiction and prevalence among the secondary school students: sample of Bartın city. *Sosyal Bilimler Dergisi* 2014;16:65-84.
11. Ülger Z, Acar C, Torun P. Türkiye'de okullarda alkol kullanımı konusunda yapılan araştırmalar yeterli mi? *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 2015;2:85-112.
12. Softa HK, Karaahmetoğlu GU, Ergun S. Evaluation of Substance Use Among High School Students and Related Factors (Subject City: Kastamonu). *Bağımlılık Dergisi* 2015;16:167-74.
13. Arslan HN, Terzi Ö, Dabak Ş, Pekşen Y. Substance, Cigarette and Alcohol Use Among High School Students in the Provincial Center of Samsun, Turkey. *Erciyes Medical Journal* 2012;34:79-84.
14. Ünlü A, Evcin U. İstanbul'da liseli gençler arasındaki madde kullanım yaygınlığı ve demografik faktörlerin etkileri. *Literatür Sempozyum* 2014;1:2-11.
15. Özyurt BT, Dinç GT. Manisa'da okul çağı çocuklarda alkol kullanım sıklığı ve alkol kullanımı ile ilişkili faktörler. *Türk Silahlı Kuvvetleri Koruyucu Hekimlik Bülteni* 2006;5:61-71.
16. Pumariaga AJ, Burakgazi H, Unlu A, Prajapati P, et al. Substance abuse: risk factors for Turkish youth. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology* 2014;24:5-14.
17. Evren C, Ogel K, Demirci AC, Evren B, et al. Prevalence of lifetime tobacco, alcohol and drug use among 10th grade students in Istanbul. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology* 2014;24:201-10.
18. Eneçcan FN, Şahin EM, Erdal M, Aktürk Z, et al. Edirne şehir merkezindeki lise öğrencilerinde riskli sağlık davranışlarının değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin* 2011;10:687-700.
19. Öner S, Şaşmaz T, Buğdaycı R, Kurt AÖ. Mersin çıkrıklık eğitim merkezine devam eden çıkrıklarda sigara, alkol, madde kullanma prevalansı ve etkileyen risk faktörleri. *Yeni Symposium* 2005;43:33-7.
20. İlhan İÖ, Demirbaş H, Doğan YB. A study on alcohol use among working youth who are continuing apprenticeship training. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2005;16:237-44.
21. Kuğu N, Akyüz G, Erşan E, Doğan O. Substance use among the apprentices working in the industrial region and investigation of effected factors. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2000;1:19-25.
22. Benvegnú LA, Fassa AG, Facchini LA, Wegman DH, et al. Work and behavioural problems in children and adolescents. *Int J Epidemiol* 2005;34:1417-24.
23. Waldron HB, Turner CW. Evidence-based psychosocial treatments for adolescent substance abuse. *J Clin Child Adolesc Psychol* 2008;37:238-61.
24. Elkins IJ, McGue M, Iacono WG. Prospective effects of attention-deficit/hyperactivity disorder, conduct disorder, and sex on adolescent substance use and abuse. *Arch Gen Psychiatry* 2007;64:1145-52.
25. Donnelly PD, Ward CL. Oxford textbook of violence prevention epidemiology, evidence and policy. United Kingdom: Oxford University Press; 2015.
26. Cole RL. A systematic review of cognitive-behavioural interventions for adolescents with anger-related difficulties. *Educational and Child Psychology* 2008;25:27-46.
27. Avci D, Kelleci M. Effects of the Anger Coping Programme based on cognitive behavioural techniques on adolescents' anger, aggression and psychological symptoms. *Int J Nurs Pract* 2016;22:189-96.
28. Gvion Y, Apter A. Aggression, impulsivity, and suicide behavior: a review of the literature. *Arch Suicide Res* 2011;15:93-112.
29. Hofvander B, Ståhlberg O, Nydén A, Wentz E, degl'Innocenti A, Billstedt E, et al. Life History of Aggression scores are predicted by childhood hyperactivity, conduct disorder, adult substance abuse, and low cooperativeness in adult psychiatric patients. *Psychiatry Res* 2011;185:280-5.
30. Khakbaz H, Karami H, Shafie-Abadi A, Malmir M, et al. The relationship between depression, anxiety, stress and aggression in patients with drug dependence. *Journal of Rehabilitation* 2014;14:15-20.
31. Eftekhari A, Turner AP, Larimer ME. Anger expression, coping, and substance use in adolescent offenders. *Addict Behav* 2004;29:1001-8.
32. Ögel K, Karadayı G, Senyuva G, Hatipoglu S. Development of the Addiction Profile Index Adolescent Form (BAPI-E). *Bulletin of Clinical Psychopharmacology* 2012;22:109.
33. Özer AK. Sürekli öfke (SL-Öfke) ve öfke ifade tarzı (Öfke-Tarz) ölçekleri ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi* 1994;9:26-35.
34. Field A. Discovering statistics using SPSS. London: Sage Publications; 2009.
35. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. Türkiye kronik hastalıklar ve risk faktörleri sıklığı çalışması. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 909, Ankara; 2013. Erişim tarihi Mayıs 06, 2016, <http://sbu.saglik.gov.tr/>.
36. Ögel K, Çorapçıoğlu A, Sır A, Tamar M, et al. Tobacco, Alcohol and Substance Use Prevalence Among Elementary and Secondary School Students in Nine Cities of Turkey. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2004;15:112-8.
37. Ögel K, Tamar D, Evren C, Çakmak D. Uçucu madde kullanımının yaygınlığı: çok merkezli bir araştırmanın verilerinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2000;1:220-4.
38. Ögel K, Tamar D, Evren C, Çakmak D. Lise gençleri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2001;12:47-52.
39. Evren C, Ögel K, Tamar D, Çakmak D. Uçucu madde kullanıcılarının özellikleri. *Bağımlılık Dergisi* 2001;2:57-60.
40. Ögel K, Ermağan E, Eke CY, Taner S. Madde deneyen ve denemeyen ergenlerde sosyal aktivitelere katılım: İstanbul örnekleme. *Bağımlılık Dergisi* 2007;8:18-23.
41. Yüncü Z, Aydın C, Coşkunol H, Altıntoprak E, ve ark. Çocuk ve ergenlere yönelik bir bağımlılık merkezine iki yıl süresince başvuran olguların sosyodemografik değerlendirilmesi. *Bağımlılık Dergisi* 2006;7:31-7.

42. Hacıhasanoğlu R, Türkleş S, Yıldırım A, Karakurt P. Lise öğrencilerinde madde bağımlılığı ve etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi* 2009;10:111-23.

43. Valois RF, Dunham AC, Jackson KL, Waller J. Association between employment and substance abuse behaviors among public high school adolescents. *J Adolesc Health* 1999;25:256-63.